

Jörg Lauster. *Der heilige Geist: Eine Biographie*. München: C.H. Beck. 2021. 431 s.

Den tyske reformatoriske teologen Jörg Lauster, professor i systematisk teologi vid universitetet i München, fick ett slags offentligt genombrott 2014 med sin brett upplagda *Die Verzauberung der Welt: Eine Kulturgeschichte des Christentums* som kommit i ett antal upplagor och även översatts till andra språk. Boken är en kulturhistoria på över 700 sidor som beskriver, i polemik mot den tes om världens avförtrollning som brukar tillskrivas Max Weber (1864–1920), hur världen alltid har uppvisat ett djup eller en resonans som kan tolkas teologiskt. Lauster beskriver här hur sådant som konst, arkitektur, musik, litteratur, naturupplevelser, relationer, förhoppningar, längtan, politisk kamp med mera har utgjort ett mänskligt gensvar på en sådan resonanserfarenhet genom historien. Därigenom vill han visa både hur vi som lever i vår tid och vår del av världen lever i kölvattnet av en teologiskt laddad historia och att sådana erfarenheter av förtrollning och sådana gensvar också är möjliga i vår tid.

Att det är möjligt att få ett slags publikt genombrott genom en drygt 700 sidor lång kultur- och teologihistorisk bok säger något om det tyska sammanhanget jämfört med andra språkvärldar. Uppmärksamheten är emellertid välförtjänt, eftersom Lauster skriver både lärt och flyhänt. Han skrev sin avhandling om renässansfilosofen Marsilio Ficino (1433–1499) och det märks också i den betydelse som renässansen tillmätts, inte bara i Lausters bok om världens förtrollning utan också i en nyutgiven bok i samma anda: *Der heilige Geist*. Här handlar det om Anden och dessutom ur ett biografiskt perspektiv. Vad menas med detta? En grundläggande tes för Lauster i den nya boken är att Anden, som den förstås i den kristna traditionen, är en förklaring på varifrån erfarenheter av resonans egentligen kommer. Anden är Guds närvaro i världen och i historien, liksom historien är människans gensvar på Andens

verkan, och därför är det också relevant att tala om biografi i sammanhanget. Ett annat uttryck som Lauster lanserar är ”historisk kulturpneumatologi” och på sätt och vis är det nog mer rättvisande och visar dessutom på kontinuiteten med den tidigare boken.

Der heilige Geist är alltså en historisk snarare än en systematisk bok. Eller rättare sagt handlar det om att bedriva systematisk teologi genom historisk utläggning. Ett tydligt uttalat syfte med Lausters bok om Anden är att fördjupa det samtida gehöret för hur Anden kan tänkas spåras i erfarenheter av resonans. Det sker genom att visa på bredden av dessa erfarenheter. Om andlighet mer populärt förstås som något som står i motsats till det konkreta, materiella och historiska, är det tydligt att Lauster tänker annorlunda. Att Anden kan tänkas ha inspirerat människor i historien genom resonanserfarenheter, innebär att de gärningar och tankar som denna inspiration resulterat i fått konkreta, materiella och historiska uttryck. En väsentlig del av bokens innehåll handlar just om sådana uttryck. Hur blir det osynliga synligt? Just på dessa sätt. Och Lauster kan också tänka sig att Andens verkan även sker utanför den mänskliga sfären; hela kosmos är en angelägenhet för Anden. Överhuvudtaget handlar det för Lausters del om att undvika en alltför reduktiv förståelse av Anden som begränsar dess verkan till en enda, eller endast någon sfär. Visst har Anden inspirerat till konstnärliga verk, men också till politisk handling. Visst kan Anden spåras i extatiska uttryck, men också i mellanmänsklig solidaritet. För Lauster kan karisma inte ställas mot institution och den enskildes upplevelser inte mot gemenskap. Det betyder inte att boken så att säga är urskillningslös: frihet, försoning och fred spelar stor roll för Lausters historiska berättelse om Andens spår.

Den historiska redogörelsen är pedagogiskt upplagd. Boken består av fyra delar: hur Anden kommit att bli synlig, hur den relaterar till människan, till historien och till sist, ganska kort, till världen i stort. Mycket av innehållet består av utläggningar av

personer, såsom Albert Schweitzer (1875–1965), händelser, såsom pingstväckelsen på Azusa Street, eller idéer, såsom Friedrich Hegels (1770–1831) syn på historia, vilka ordnats kronologiskt. Här finns naturligtvis möjligheter till invändningar. Jag håller exempelvis med Lauster om att renässansen liksom romantiken har spelat en avgörande roll för vår moderna förståelse av ande, både med litet och stort a. Men jag är mer tveksam till tesen om renässansens individualism, en idé som närmast introducerats av den schweiziske konstvetaren Jacob Burckhardt (1818–1897) i ett verk från 1860. Burckhardts *Renässanskulturen i Italien* är, som Lauster påpekar, ett mästerverk, men inte desto mindre förlegad. Snarare är detta en effekt av ett visst slags protestantisk individualism som rådde på Burckhardts tid. Liknande invändningar kan aktualiseras av olika ställen i boken, men jag nämner detta exempel snarare för att lyfta fram en styrka hos *Der heilige Geist*, nämligen att också dessa invändningar på sätt och vis förutsätter den breda redogörelse som Lauster levererar. Om jag hade en kurs i pneumatologi (och studenterna kunde tänkas läsa tyska) skulle de få läsa boken som introduktionslitteratur, för att sedan vända sig till specialstudier.

En annan möjlig invändning som på samma gång utgår från en styrka är Lausters ekumeniska perspektiv, där han lyfter fram hur olika aspekter av Anden har betonats mer eller mindre av olika kyrkofamiljer. Hans poäng är att samtliga behövs. Jag sympatiserar med detta, men det blir aldrig riktigt tydligt hur Lausters egen utgångspunkt i ett slags liberal protestantism sätter ramarna för ekumeniken. Detta kan ha att göra med att relationen mellan ”historisk kulturpneumatologi” och systematisk teologi inte är riktigt utredd. Att en systematisk teologi bör vara historiskt informerad håller jag med om, men hur förhåller sig Lausters bok till relationen mellan historia och systematik? Den har konstruktiva anspråk men diskuterar dessa via historien utan att det mynnar ut i en tydligare artikulering av dessa anspråk.

Hur kommer, för att alludera på Hegel, Anden till ett medvetande om sig själv i historien? Skulle inte boken bli tydligare om Lauster blev mer systematisk teolog utan att bli mindre kulturhistoriker?

Att en teologisk bok om Anden inte bara aktualiserar frågor om innehåll utan också frågor om form och metod är kanske inte särskilt konstigt. Lausters eget ärende med boken är snarast allmänt introducerande, och där lyckas han inte bara väl utan är, för att använda en för sammanhanget adekvat term, inspirerande.

Ola Sigurdson
Professor, Göteborg
DOI: 10.51619/stk.v98i1.23941

Johannes Ljungberg, Alexander Maurits & Erik Sidenvall (red.). *Cultures in Conflict: Religion, History and Gender in Northern Europe c. 1800–2000*. Berlin: Peter Lang. 2021. 220 s.

Denna antologi består av åtta kapitel skrivna av författare från sex europeiska länder som alla behandlar religionens roll i konfliktområden. Det rör sig om förbindelser mellan romersk-katolsk och protestantisk polemik, religiös nationell identitet i engelsk, polsk, svensk och tysk kontext samt konstruktioner av genus och religion i belgiskt, engelskt och svenskt 1800-tal.

Boken inleds med två kapitel om det romersk-katolska Tyskland och Belgien. Olaf Blaschke analyserar mot bakgrund av 1800-talets ultramontanism två specifika pilgrimshögtider i västra Tyskland: Den från högre nivå orkestrerade pilgrimsfärden till Kristi mantel i Trier 1844 förstår Blaschke som en konservativ romersk-katolsk reaktion på moderniteten riktad mot preussisk-protestantiska och revolutionära influenser. Pilgrimsfärden till Marpingen 1876, som har sitt ursprung i en Mariavision, tolkas tvärtom som en rörelse underifrån som, i en period av tysk unifiering, fick transnationella drag.